

1969. október 24.

Dr. Joachim Günther (Német Demokratikus Köztársaság): Tapasztalati vizsgálatok mint a szocialista személyiség céltudatos nevelésének és képzésének feltételei

Otto Kegel (Német Demokratikus Köztársaság): A szocialista iskola vizsgarendszerének néhány problémája

Dr. Irena Janiszowska (Lengyelország): A Varsói Pedagógiai Intézetnek a tanulók tanulmányi előmenetelével kapcsolatos kutatásairól

Dr. Bolesław Niemierko (Lengyelország): Didaktikai sztenderdizált tesztsorozatok lengyelországi kidolgozásának problémájához

Sz. Sz. Karaivanona (Bulgária): Az erkölcsi tulajdonságokról — A tanulók erkölcsi nevelésének célja és eredményei (V—VIII. oszt.)

T. V. Miteva és M. Jankiev (Bulgária): A tanulók tudásának értékelése a bolgár nyelv helyesírásának programozott tanítása alapján

Gencso Nedev (Bulgária): Az elemi iskolások tudásszintje és olvasási készségük fejlesztése kutatásának kérdéséhez.

A kidolgozott javaslatok fölötti vita. Az értékelés terén lehetséges együttműködés feltételeinek stb. pontos megállapítása.

KISS ÁRPÁD

HORVÁTH LAJOS

TEVÉKENYSÉGI RENDSZER ÉS ERKÖLCSI NEVELÉS AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA FELSŐ TAGOZATÁBAN

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszékének
Kiadványai. 9. szám. Budapest, 1968.

HORVÁTH LAJOS munkája a közösségi nevelés problematikáját vizsgálja, s így folytatása annak az osztályközösségek rétegződésével foglalkozó tanulmánynak, amelyet a szerző ugyanezen sorozat második kötetében publikált. Ez alkalommal könyvnek tárgya a személyiségformálás egyik fő eszköze: a közösségi tevékenységek rendszere.

A *Bevezető* néhány lapján HORVÁTH LAJOS — talán kissé túl tömören — a közösségi tevékenységekkel szemben támasztott legfontosabb pedagógiai kívánalmakat s a tevékenységrendszerre formálásának követelményeit tárgyalja (a szocialista erkölcs minden lényeges követelménye megjelenik a tevékenység során; szerves kapcsolat van a tevékenységek és az erkölcsi követelmények között; a tevékenységek széles köre lehetővé teszi a követelmények generalizálódását). Szívesen vettünk volna indításként ennél részletesebb kifejtést is, valamint néhány, a pedagógiai gyakorlatot ösztönző példát.

A szerző az *első fejezetben* jellemzi a MAKARENKO kommunáiban kialakított átfogó, teljes, dinamikus rendszert alkotó közösségi tevékenységet. Feldolgozásának értéke, hogy e sokoldalú tevékenységi rendszer valamennyi résztvékenységét — a központi szerepet betöltő termelő munkát, az önkiszolgálást, a munka mellett szereplő másik legfőbb eszközt, a tanulást, a szabad idő felhasználására szolgáló klubmunkát és játékokat, a kulturális munkát, a sportfoglalkozást és a közeleti tevékenységet — úgy tárgyalja, hogy utal azon legfontosabb szempontokra, amelyeket ezen tevékenységek megszervezésében általános iskoláinkban szem

előtt kell tartani. Differenciált elemzéssel világítja meg, hogy a makarenkói tevékenységi rendszer elvi egységét a nevelési cél, a tevékenységek belső logikája (ez utóbbiról szintén örömmel olvastunk volna bővebben) és a tevékenységek organikus összefüggése teremti meg. Különösen értékesek a szerzőnek azok a megállapításai, amelyekkel a MAKARENKÓNÁL kialakított közösségi tevékenység dinamikus rendszer jellegét bizonyítja, és a közösségi tevékenység teljessé válásának folyamatát leírja. Szigorú logikai felépítést érvényesít, tömörsége azonban próbára teszi az olvasót. Az az érzése, hogy gazdag, széles körű érdeklődésre számot tartó mondanivaló méltatlanul szűk terjedelemben nyert kifejtést. A fejezetet lezáró, az általános iskolák felső tagozatán a tevékenységek rendszerének kialakítására vonatkozó útmutatások a magyar pedagógiai realitás alapos ismeretere vallanak.

A kötet *második fejezete* azt a kérdést taglalja, hogy az iskolai közösségi tevékenység társadalmunk életének szerves része. HORVÁTH LAJOS e fejezet anyagában — a makarenkói pedagógia elvi alapjáról — teljes mértékben a magyar iskolák problémái felé fordul. Annak érdekében, hogy az iskolában folyó tevékenységet társadalmunk pozitív tendenciáival ösztönözze tudják kapcsolni gyakorló pedagógusaink, a szerző vállalkozik a társadalmunk legjobb felnőtt közösségeiben érvényesülő főbb világnézeti, erkölcsi, politikai elvek (szocialista demokratizmus, humanizmus, forradalmi jelleg) pedagógiai áttételezésére. Az eddig követett-eljárásnak megfelelően itt is konkrét útmu-

tatásokat is ad a gyakorlat számára. Ennek során az iskola és a társadalom kapcsolata kiépítésének kérdését a történeti fejlődésbe ágyazva tárgyalja, s bátran foglal állást olyan kérdésnek minősített kérdésekben, mint a kapcsolatok valóságos vagy formális jellege, az iskolaközösség és a társadalom kapcsolatának mozgalmi úton való biztosítása, az iskolai és a társadalmi tevékenységek közvetlen vagy közvetett kapcsolódása, az iskolai szintű közösségi feladatok elsődlegessége, a közösségi kapcsolatok mennyiségének és minőségének határa. Különösen szépek e fejezetnek azok a lapjai, amelyek síkra szállnak a gyermekiesség helyes értelmezése mellett, elutasítják a felnőtt közösségek életének direkt másolását, a tanulók életkori sajátosságainak szem elől tévesztését vagy abszolutizálását, s állást foglalnak amellett, hogy a közösségi tevékenységet gyermekként tevékenységként kell felfognunk. Szívesen fogadta e fejezetben az olvasó a szerzőnek azokat a megjegyzéseit, amelyek az iskola és társadalom helyes pedagógiai célzattal létrehozott kapcsolatait megteremtését hátráltató társadalmi jelenségeket elemezték. Gyakorló pedagógusaink nem egy ilyen ténnyel találkoznak, s leközlésükben a szerző nyilván jelentős segítséget adott.

A fűzet *harmadik fejezetének* tartalma megfelelően készíti elő a negyedik fejezetben kifejtett fő mondanivalót. HORVÁTH LAJOS ezen a 25 lapon nem kevesebb, mint arra vállalkozik, hogy általános iskoláink gyakorlatát elemezze a közösségi tevékenységi rendszer teljessége szempontjából. Nem túlzás azt állítani, hogy izgalmas olvasmányt jelentenek ezek az oldalak, hiszen magának az életnek a sokszínűsége, eleveisége, nyugtalanító ellentmondásai tárulnak fel az analízis alapján. A közösségi tevékenység teljessége fő jellemzőinek összefoglalását követően mutat rá a szerző a makarenkói koncepciónak megfelelően a hazai pedagógiai gyakorlatban felmerülő problémákra, helytelen nézetekre, hibás megoldásokra. Kitér a közösségi élet, tevékenység formái és tartalmi oldalaira egyaránt. Ennek során természetesen nem kerülhet el bizonyos fedéseket az első fejezetben elmondottakkal, hiszen ismételtten szóba kerül — az előzőtől kissé eltérő rendszerben — a tanulás, a munka, a játék, a társadalmilag hasznos tevékenység, a sporttevékenység, a kulturális és a közéleti tevékenység. Az ismétlődés azonban szinte szükséges: a már előzőleg felvázoltakat egészíti ki a szerző az iskoláink mindennapjait jellemző problémák, gondok elemzésével, és segíti azok megoldását világos, elvi alapon álló útmutatásokkal.

HORVÁTH LAJOS a *negyedik*, legterjedelmesebb fejezetben a tevékenységi rendszer kialakításának néhány kérdésével foglalkozik. Tárgyalja a közösség önkormányzatának sze-

repét a tevékenység rendszerre formálásában, a tevékenységi rendszer gazdaságos megszervezésének problémáját, az iskolai szintű tevékenységek elsődlegességét a közösségi tevékenységek rendszerében, valamint a közösség mindennapi folyamatos tevékenysége és az egyes akciók közötti kapcsolat megteremtését. A felsoroltakat abból a szempontból vizsgálja, hogy milyen szerepet töltenek be a tevékenység rendszerre formálásában. Bizonyítja, hogy az önkormányzat folyamatos fejlesztése nélkül nem hozható létre olyan tevékenységi rendszer, amely a kommunista erkölcsre jellemző tulajdonságok kialakítására alkalmas. Állandóan polemizálva az ennek ellentmondó iskolai gyakorlattal, felállítja a tevékenységi rendszer létrehozására alkalmas önkormányzattal szemben követelményeit: fogja át az egész tevékenységi rendszert; vegyen részt a közösség céljainak kitűzésében, a feladatok meghatározásában, az egyes tevékenységek megszervezésében, végrehajtásában, ellenőrzésében, értékelésében; belső szerkezetében érvényesüljön a folytonosság, szakadásmertesség; legyen valóságos, a tanulók érezzék magukénak célkitűzéseit, feladatait, tudatosuljon mind szélesebb gyermekrétegekben az önkormányzat lényege, saját helyük és felelősségük az ügyek intézésében.

HORVÁTH foglalkozik a továbbiakban a tevékenységi rendszer gazdaságos megszervezésével. Az ilyen irányú elvi állásfoglalás és gyakorlati tanácsadás újszerű vállalkozás hazai pedagógiánkban. A szerző ismét izgalmas kérdéseket feszeget, s megint rövidre fogja mondanivalóját. Az olvasóknak a kifejtés túlzottan mértéktartó volta igényt ébreszt: szeretne az elmondottakról részletesebben hallani, még több, a napi munkában is jól felhasználható útmutatást kapni. Ugyanekkor természetesen tudatában van annak is, hogy a sorozat, amelyben HORVÁTH munkája megjelent, nem ad lehetőséget nagyobb terjedelemre, s ezért így foglal állást: inkább legyen rövidebb a kifejtés, de legyen — s reméli, hogy rövidesen lesz alkalma az itt foglaltakkal bővebb feldolgozásban is találkozni.

A tevékenységi rendszer gazdaságos megszervezésével foglalkozó alfejezet az organizálás nehézségeinek kissé nehezen áttekinthető vizsgálásával indul, ezt követően azonban prägnáns megfogalmazást nyerne azokat a követelmények, amelyek szem előtt tartásával biztosítható, hogy az adott keretek között maximális nevelő hatású tevékenységi rendszer bontakozzék ki (a tevékenységek helyes megválasztása, differenciálása; a különböző tevékenységek egy irányba, a nevelési cél irányába való hatásának biztosítása; középponti jelentőségű feladatok tevékenységek megállapítása).

Az iskolai tevékenységek logikai elsődlegességével foglalkozó, legterjedelmesebb alfe-

jezet elvi síkon bizonyít olyan tételt, amelynek gyakorlati megvalósulására hazai általános iskolai gyakorlatunk még kevés példával rendelkezik. A szerző tehát nincs könnyű helyzetben, s ha ennek ellenére is bemutat helyes és helytelen gyakorlatot egyaránt, vállalkozik néhány jellemző torzulás kielemezésére, akkor a maximumot nyújtja, amire e vonatkozásban jelenleg lehetőség van. E fejezet anyaga kitűnően szemlélteti, hogy HORVÁTH LAJOS dialektikusan látja a pedagógiai jelenségeket: mesterien mutatja be az integrálás és differenciálás folyamatának egységét az iskolai és az osztályszintű feladatok meghatározásában, a gyermekek igényeinek és a pedagógustület irányító tevékenységének szerepét a tevékenységek meghatározásában, az iskolai szintű tevékenységi rendszer kibontakoztatásának és a közvélemény alakulásának összefüggését.

A negyedik alfejezetben HORVÁTH LAJOS a közösség folyamatos tevékenysége és akciói egységbe kapcsolásának kérdéseivel foglalkozik. Véleményének kifejtéséhez jó alapot nyújt iskoláink hibás gyakorlatának (a közösség életének leszűkítése, a kapcsolat nélküli akciók halmozása, a mindennapi feladatok és akciók elszakadása egymástól) elemzése, amely elvezeti a szerzőt alaptételéhez: „az elsődleges a szervezett mindennapi élet, az akciók ehhez kapcsolódva kapják meg valódi

értelmüket” (127. l.). HORVÁTH LAJOS a továbbiakban induktív úton — néhány tevékenység-típuson belül vizsgálva a mindennapi tevékenység és az akciók egysége megteremtésének lehetőségeit — jut el a folyamatos tevékenység és az akciók közötti összefüggés megállapításához. Az alfejezet rendkívül finom elemzőmunka alapján tisztázza a folyamatos tevékenység és akció fogalmát, valamint dialektikus összefüggésüket és differenciáltan állapítja meg a mindennapi tevékenység és az akciók egységbe foglalásának különböző lehetőségeit. Talán az egész kötet legértékesebb anyagát alkotják mind az elmélet, mind a praxis szempontjából az akciók jellemzésére, nevelő hatásának feltételeire, a nevelési folyamatban betöltött szerepére vonatkozó megállapítások.

HORVÁTH LAJOS könyve értékes hozzájárulást jelent a közösségi nevelés elméletének kidolgozásához. Jószemű kutató, aki mindenkor nagy jelentőségű problémát vizsgál és képes arra, hogy a szocialista nevelés elméletének kialakult hagyományainak és a hazai gyakorlatnak alapos ismeretében alkotóan oldja meg az elé tűzött feladatait. Jó példa arra, hogy jelentős tudományos eredmény csakis akkor jöhet létre, ha a kutató több éven keresztül, elmélyülten foglalkozik valamely jól körülhatárolt témakörrel.

MAJZIK LÁSZLÓNÉ

KELEMEN LÁSZLÓ

A GONDOLKODÁSFEJLESZTÉS ELMÉLETI KÉRDÉSEI ÉS MÓDSZERES ELJÁRÁSAI

A monográfia két jól elhatárolt — mégis egymást szervesen kiegészítő — részre tagolódik. A tanulmány első része a gondolkodásfejlesztés elvi, elméleti problémáit tárgyalja. A második rész a gondolkodásfejlesztés módszeres eljárásaival foglalkozik.

I.

Az első fejezet a *gondolkodásfejlesztés társadalmi jelentőségét és pedagógiai fontosságát elemzi*. A legmagasabb rendű emberi képesség a gondolkodás. A megismerő tevékenységnek is a gondolkodás a legfőbb „összerendezője”. Ki tagadhatja a gondolkodás szerepét az érzelmi-akarati élet, végső soron az emberi személyiség kialakulásában?

A tudomány és a technika rohamos fejlődésének korszakában a szaktudományos ismeretek rendkívül gyors ütemű megsokszorozódása következik be. Felmerül ezzel kapcsolatban a kérdés: meddig és hogyan fejleszthető az emberi agy befogadó-teljesítő képessége? — Fel kell tárunk a gondolkodás optimális fejlesztési törvényeit, illetőleg alkalmaznunk

kell oktató-nevelő munkánkban. Társadalmi igény és követelmény má már, hogy a jelenlegi — elsősorban az emlékezőti ismeretanyagot számonkérő — iskolarendszerünket „gondolkodásfejlesztés-központú” oktatási rendszer váltsa fel.

A második fejezet a *gondolkodásfejlesztés ismeretelméleti, logikai és kibernetikai alapjával foglalkozik*. Az adekvát pedagógiai elvek és módszerek nem nélkülözhetik az említett diszciplínák tudományosan igazolt tételeit, így: a gondolkodás mint megismerő tevékenység legáltalánosabb tulajdonságait (ismeretelmélet); formai törvényszerűségeit (logika); az alapvető szerkezeti törvényeket (kibernetika); a konkrét gondolkodási folyamatok menetét, feltételeit és műveleteit (pszichológia).

A szerző filozófiai kiindulási pontja a lenini ismeretelmélet; a megismerési mozzanatok dialektikus egységének (tapasztalás, gondolkodás, gyakorlat) érvényesítése, annak belátása, hogy „az elvont gondolkodás végső célja nem az elméleti megismerés, hanem a valóság átalakítása”.